

Političnost odrasti: *buen vivir* in politična rekompozicija

Abstract

Degrowth as a Political Stance: *Buen Vivir* and Political Recomposition

Climate change and the rising global awareness of our planet's limited resources have intensified the discussion on the necessity of a new (economic) paradigm that would oppose the hegemonic ideology of development and (infinite) growth. The concept of degrowth, which is becoming increasingly common in scientific and activist literature and practice, is based on the notion that we need to transform the foundations of modern capitalist societies. A society organized around the strategies of degrowth will have to create new principles of political organization that derive from the emancipatory and democratic processes of degrowth and strengthen them. Based on this argument, the authors hold that it is impossible to pursue degrowth within a capitalist state, since it is based on perpetuating capitalist accumulation on the foundation of growth. The second part of the article is dedicated to the possibilities for a new political organization of society based on the principles of degrowth. The authors draw from emancipatory and radical theories of democracy and politics as well as the emancipatory power that resides in the concept and practice of degrowth itself. According to the authors, degrowth theories, especially *buen vivir* and related modalities from the Latin-American geographical and epistemological space, have important political implications.

Keywords: degrowth, capitalism, state, *buen vivir*, political constitution, democracy

Marko Hočevar is a PhD candidate and a researcher at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana. (marko.hocevar@fdv.uni-lj.si)

Žiga Vodovnik is a full professor at the Chair of Theoretical Political Science at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana. (ziga.vodovnik@fdv.uni-lj.si)

Povzetek

S podnebnimi spremembami in čedalje globljo svetovno zavestjo o omejenosti virov našega planeta se razvija in pogloblja razprava o potrebi po drugačni (ekonomski) paradigmi, ki bo v nasprotju s hegemonsko ideologijo razvoja in (neskončne) rasti. V znanstveni in aktivistični literaturi/praksi se čedalje bolj uveljavlja koncept odrasti, ki temelji na predružačenju temeljnih izhodišč modernih kapitalističnih družb, s tem pa implicira tudi drugačno politično ureditev in organiziranje družbe. To pomeni, da bo družba, ki bo živel v skladu s strategijami odrasti, morala izumiti »nova« načela političnega organiziranja, ki bodo izhajala iz emancipatornih in demokratičnih procesov odrasti in jih utrjevala. V luči zgornje argumentacije avtorja v prvem delu jasno opozorita na neskladnost in nezmožnost odrasti v kapitalistični državi, ki temelji na ustvarjanju razmer za perpetuiranje kapitalistične akumulacije, ki temelji na rasti. V drugem delu se avtorja ukvarjata z vprašanjem nove politične organiziranosti družbe, ki temelji na načelih odrasti. Pri tem izhajata iz emancipatornih in radikalnih teorij demokracije in politike, kot tudi iz same emancipatorne in demokratične moči koncepta in prakse odrasti. Avtorja trdita, da imajo teorije odrasti, še zlasti *buen vivir* oz. modalitete iz latinskoameriškega geografskega/epistemičnega prostora, pomembne politične implikacije.

Ključne besede: odrast, kapitalizem, država, *buen vivir*, politična konstitucija, demokracija

Marko Hočevar je doktorski študent in mladi raziskovalec na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. (marko.hocevar@fdv.uni-lj.si)

Žiga Vodovnik je redni profesor na Katedri za teoretsko-analitsko politologijo na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. (ziga.vodovnik@fdv.uni-lj.si)

Uvod

»Soočamo se z modernimi problemi, za katere ni modernih rešitev.«
– Boaventura de Sousa Santos

Ideja in tudi ideologija rasti sta globoko zasidrani v projekt moderne in kapitalistične ideje o razvoju. Rast je v resnici razumljena kot temelj razvoja in napredka (Escobar, 2012: 55–101; Latouche, 2009). Tako ni čudno, da je rast v središču politično-ekonomskih programov vseh strank in vseh vlad: »Zasledovanje gospodarske rasti družbi politike, tako 'leve' kot 'desne', gospodarstvenike in sindikate (kajti rast prinaša delovna mesta) ter tudi strokovnjake in tehnokrate. Pogledi se razlikujejo le v tem, kako rast doseči.« (Liegey in dr., 2015: 13) Z utrjevanjem in stabilizacijo neoliberalne hegemonije v zadnjih desetletjih je rast postala še pomembnejša, saj neoliberalne strukturne reforme in prilagajanje črpajo svojo »legitimnost« ravno v rasti, saj so »upravičevane v imenu rasti, ki pa je upravičevana v imenu razvoja« (Kallis, Demaria in D'Alisa, 2015). Vendar, neoliberalna hegemonija je zaznamovana tudi z zaostrovanjem političnih, družbenih, ekonomskih in ekoloških protislovij, ki so inherentna kapitalizmu. Zaradi teh procesov se širi globalna zavest o protislovljih kapitalizma, ki so nerešljiva v obstoječi politično-ekonomski paradigmi, ter se razvija in pogloblja razprava o potrebi po drugačni paradigmi, ki bo v nasprotju s kapitalistično paradigmo (neskončne) rasti in akumulacije. V tem kontekstu smo priče številnim teoretskim in praktičnim debatam o možnosti odrasti (Kallis, 2011; Muraca, 2014; Kallis, Demaria in D'Alisa, 2015; Büchs in Koch, 2017; Kallis, 2018; Becker in Reinicke, 2018), ki temelji na premisah, radikalno drugačnih od obstoječe kapitalistične ekonomije, družbe in politike.

V družbi, ki temelji na izkoriščanju, produktivizmu in ideji o neskončni rasti je ključno »ponovno ovrednotenje naše moderne vizije udobja. Odrast je res obrat, odcep, ki nam je na voljo, da izstopimo iz uničevalnega kolesja družbe Rasti.« (Liegey in dr., 2015: 28) Izhajajoč iz tega pričujoči članek prispeva delež k začetni točki projekta odrasti, to je k »dekolonizacij[i] našega imaginarija in dezekonomizaciji duhov« (Latouche, 2009: 87). V članku razložimo, zakaj odrast, v kontekstu radikalne politike in demokracije ter v navezavi na koncept *buen vivir*, implicira ne samo ekonomsko, temveč in predvsem politično rekonpozicijo družbe. Izhajajoč iz tega se v prvem delu analize osredinimo na neskladnost kapitalizma in kapitalistične politične forme, kapitalistične države, s strategijo in konceptom odrasti. V drugem delu umestimo projekt odrasti v kontekst emancipacije in radikalne demokracije, ki kliče po repolitizaciji in politični rekonpoziciji. V tretjem delu analiziramo odnos med kapitalizmom, odrastjo in specifično andskim konceptom *buen vivir* ter naslovimo potrebo po epistemičnem preskoku. V sklepnem delu razložimo, kako nam prakse in ideje iz drugih in drugačnih ontoloških in epistemskih okvirov lahko pomagajo pri teoretski in praktični »kreativni destrukciji« – odpravi

kapitalističnih odnosov in kapitalističnega imperativa rasti ter akumulacije ter nam s tem odprejo pot k politični rekonpoziciji. V kritikah moderne in njenih političnih form, ki so z vztrajanjem na suverenem ozemlju, hierarhijah moči in ljudi v nepovratni krizi, namreč ponovno naslavljajo vprašanje politične kompozicije oz. njene redefinicije. Pri tem ne gre zgolj za preseganje antropocentrične pozicije, temveč za redefinicijo političnega članstva, skupnosti in demokracije. Z reafirmacijo metapravice »enake različnosti« teorije odrasti kličejo k politični rekonpoziciji in posledično k alternativnim oblikam normativnosti.

Akumulacija, kapitalizem in rast

Karl Polanyi je pred več kot 70 leti ugotavljal, da ima kapitalizem izjemno negativne učinke tako na naravo kot tudi na družbo: »Moja teza je, da je ideja trga, ki se sam regulira, skrajno utopična. Taka institucija ne bi mogla dolgo obstajati, ne da bi razkrojila človeško in naravno substanco družbe; fizično bi uničila človeka in njegovo okolje spremenila v divjino.« (Polanyi, 2008: 52) V podobnem duhu je André Gorz leta 1972 zastavil vprašanje, ki je v središču številnih razprav o strategiji odrasti v kontekstu kapitalizma: »Ali je Zemljino ravnotežje, za katero je potreben pogoj nerast – ali celo odrast materialne produkcije, kompatibilno s preživetjem kapitalističnega sistema?« (Gorz v Kallis, Demaria in D'Alisa, 2015) Podobno vprašanje je zastavil tudi John Bellamy Foster (2011): »Ali je odrast uresničljiva v kapitalistični rasti-ali-umri družbi – in če ne, kaj to pove o prehodu v novo družbo?«

Torej, v središču debat o odrasti sta vsekakor najprej vprašanje odnosa med rastjo in kapitalizmom in vprašanje možnosti odrasti v kapitalistični družbi. V akademski in tudi aktivistični skupnosti se čedalje bolj eksplicitno govori o tem, da je odrast neskladna s temeljnimi procesi in nagibi kapitalistične ekonomije in akumulacije¹ (glej Latouche, 2009; 2012; Bellamy Foster, 2002; 2011; Blauwhof, 2012; Smith, 2010; Kallis, Demaria in D'Alisa, 2015; Andreucci in McDonough, 2015), saj »[r]ast uteleša kapitalistični sistem« (Liegey in dr., 2015: 26). Vendar, po drugi strani se le malo teoretizira tudi neskladnost kapitalistične države, kot specifične politične oblike kapitalistične družbe, z odrastjo. V nadaljevanju bomo na kratko skicirali strukturna protislovja med odrastjo in kapitalizmom, ter izhajajoč iz tega, razložili zakaj odrast dejansko predpostavlja politično rekonpozicijo družbe, ki bo radikalno drugačna od kapitalistične države, ki je zaznamovana in pogojena s temeljnimi strukturnimi določitvami kapitalistične akumulacije in rasti ter ohranjanja stabilnosti kapitalistične družbe v celoti.

¹ Obstajali so in še vedno vztrajajo različni poskusi utemeljevanja skladnosti odrasti in kapitalizma, ki pa spregledajo specifične strukturne vzroke za gonjo in potrebo po rasti v kapitalistični ekonomiji. Najbolj znan primer takšnega pristopa je Herman Daly s konceptom *steady-state economics* (glej Daly, 1972; 1991).

(Od)rast in kapitalizem

Marksistični in tudi nemarksistični raziskovalci so večkrat pokazali, tako teoretsko kot tudi empirično, da v kapitalizmu in kapitalistični ekonomiji obstaja »imperativ rasti« (glej Gordon in Rosenthal, 2003; Binswanger, 2009; Bond, Leblebicioğlu in Schiantarelli, 2010; Smith, 2010; Bellamy Foster, 2011; Magdoff in Bellamy Foster, 2011; Blauwhof, 2012; Kallis, Demaria in D'Alisa, 2015). Pri razlaganju tesne povezanosti med rastjo in kapitalizmom obstajata dve različni smeri argumentacije, ki pa se med seboj ne izključujeta, temveč se dopolnjujeta.

Prvič, profitna usmerjenost, ki je temelj kapitalističnega produkcije in izkoriščanja in je tudi osnova za kapitalistično akumulacijo, v praksi vodi v gonjo za rastjo (Blauwhof, 2012: 256; Sweezy, 1997), pri čemer sta rast BDP-ja in rast pretoka (*throughput*) tesno povezana (Bellamy Foster, 2015). Tako v kapitalizmu obstajata dve težnji: »profitiraj ali umri« (Blauwhof, 2012: 256) in »rasti ali umri« (Smith, 2010: 31), ki sta obe vezani na procese akumulacije kapitala. Še več, kapitalistično gospodarstvo je obsojeno »na rast ali smrt, če že ne na rast in potem smrt« (Liegey in dr., 2015: 27). Pri tem pa ne gre za individualne ali kolektivne želje in/ali patologije, temveč za strukturne pritiske in določitve kapitalistične ekonomije: »Korporacije nimajo druge izbire, kot da zasledujejo rast. To ni nekaj 'subjektivnega'. Ni le 'obsesija' ali 'urok'. In se ga ne da izgnati.« (Smith, 2010: 32) Tesna povezanost rasti in kapitalizma je posredovana s tržnimi imperativi kapitalistične družbe in s težnjo akumulacije kapitala. To pomeni, da je rast v resnici posledica temeljnega in določajočega »neosebnega« izkoriščanja v kapitalizmu, kot tudi tekmovanja med kapitalisti (glej Rutar, 2016; Meiksins Wood, 2016; Smith, 2010).

Drugič, ne smemo spregledati, da zgornja strukturna usmerjenost in določitev tesne povezanosti kapitalizma in rasti še vedno ni naravni zakon, temveč zgolj težnja in strukturni pogoj za stabilnost kapitalistične akumulacije. Namreč, akumulacija brez rasti je mogoča, vendar le v obdobjih kapitalističnih kriz in recesije, kar naredi kapitalistični sistem zelo nestabilen in zaostri razredni konflikt:

Akumulacija brez rasti BDP-ja se lahko ohrani le v času krize, ki ima učinek prenosa dohodka in bogastva od (države in) delavcev h kapitalu. Z drugimi besedami, če dobička ni mogoče ustvariti prek rasti torte, se to stori prek rezanja preostanka na manjše koščke. (Blauwhof, 2012: 259)

Takšno stanje politično ni vzdržno dolgoročno, saj ima rast v kapitalizmu tudi vlogo, da blaži temeljna družbena in politična protislovja ter je zato tudi tesno prepletena z reprodukcijo pogojev za nadaljnjo akumulacijo kapitala in rastjo. Rast v kapitalizmu dejansko pomeni ohranjanje obstoječih razrednih in političnih odnosov pod predpostavko, da rast omogoča, seveda le do določene mere, redistribucijo. Gre pravzaprav za blaženje temeljnega protislovja kapitalizma med družbeno naravo proizvodnje in zasebnim prilaščanjem, ki pravzaprav povečuje neenakost

med kapitalisti in izkoriščanimi razredi. Tako rast ustvarja razmere za izogibanje »redistributivnemu konfliktu in politično ohranjanje kapitalizem. V tem konkretnem pomenu, in ne abstraktno, je rast imperativ za kapitalizem« (Kallis, Demaria in D'Alisa, 2015).

Zgoraj smo nakazali na dva različna, a vsekakor komplementarna pogleda, zakaj je kapitalizem nesporno povezan z rastjo – prvi argument vztraja pri prepletosti med rastjo in akumulacijo, drugi pa poudarja še vprašanje politike in razrednega boja. Ne glede na te razlike, kot skleneta Andreucci in McDonough (2015), »obstoj močne povezave, historične ali kontingentne, med kapitalizmom in rastjo, ni negotov«. Zato je odrast antikapitalistična usmeritev oziroma, odrast, kot poudarja Latouche (2009: 91), izpodbija duha kapitalizma, kot tudi same strukturne mehanizme, na katerih temeljita (stabilnost) kapitalistične produkcije in celoten kapitalistični sistem. Tako je treba odrast razumeti »kot radikalno kritiko potrošniške družbe« in posledično vedno tudi kot kritiko kapitalizma (Latouche, 2012: 75).

Odrast in kapitalistična država

Potem ko smo zgoraj utemeljili tesno povezanost med rastjo in kapitalizmom ter posledično poudarili neskladnost odrasti s kapitalizmom, moramo postaviti še dodatno vprašanje, ki prepogosto ostaja spregledano. Gre za vprašanje odnosa med odrastjo in kapitalistično državo kot specifično politično obliko kapitalistične družbe, ki temelji na specifičnih kapitalističnih lastninskih odnosih.

Izhodiščna točka za razumevanje kapitalizma in tudi specifičnosti politične organizacije družbe v kapitalizmu je ločitev na javno in zasebno sfero, na politiko (državo) in ekonomijo² (Jessop, 2002; Hirsch, 2014; Meiksins Wood, 2016; Therborn, 1978), ki je mogoča in tudi potrebna, ker v kapitalizmu obstaja drugačen način črpanja presežka iz produkcije oziroma specifičen kapitalistični »način podružbljenja« (Hirsch, 2014: 12), ki temelji na lastninskih odnosih, ki zagotavljajo ekonomsko obliko izkoriščanja, ki je podprta, ne pa tudi neposredno instrumentalno povezana s politično nadvlado. Tako v kapitalizmu mesto strukturnega uravnavanja družbenih odnosov prevzame trg, saj so delavci eksistenčno odvisni od tega, da na njem prodajajo lastno delovno zmožnost, kajti ne nadzirajo produkcijskih sredstev. Po drugi strani pa so tudi kapitalisti odvisni od trga, kjer poskušajo realizirati presežno vrednost in zagotoviti reprodukcijo akumulacije prek dobičkov in s tem tudi lasten razredni položaj. Torej, medtem ko je, kot pravi E. Meiksins Wood, v fevdalizmu trg možnost, na katerem se lahko prodajajo presežki, je v

² Na to delitev je eksplicitno opozoril Evgenij Pašukanis v svojem znanem vprašanju: »Zakaj gospostvo razreda ne ostane to, kar je, faktilna podreditev enega dela prebivalstva drugemu, ampak dobi formo uradnega državnega gospostva, oziroma, kar je isto, zakaj se aparat oblastne prisile ne vzpostavi kot zasebni aparat vladajočega razreda, ampak se od njega loči, dobi formo brezosebne, od družbe odtrganega aparata javne oblasti.« (Pašukanis, 2014: 104–105)

kapitalizmu trg imperativ (Meiksins Wood, 2002; Rutar, 2016), ki omogoča ločitev na javno in zasebno sfero. Država je tako formalnopravno in strukturno ločena od sfere produkcije, ki je zaznamovana s kapitalističnimi odnosi izkoriščanja in dominacije (Hirsch, 2014; Meiksins Wood, 2016). Trg kot ključni strukturni mehanizem v kapitalizmu, ki temelji na konkurenci in izkoriščanju ter ob tem, da obstajata formalnopravna enakost in svoboda, omogoča, da se »ekonomsko vladajoči razred v neposrednem ekonomskem prometu odpove uporabi sredstev neposrednega nasilja, ko torej konkurenčnih bojev ne bije z orožjem in ko delovne sile ne rekrutira prisilno. Le v tem primeru lahko kapitalistična družba nastane, se ohranja in razvija.« (Hirsch, 2014: 12)

Poleg zgoraj omenjene ločitve med politiko in ekonomijo v kapitalizmu, ki ne zagotavlja neodvisnosti in občesti države, temveč strukturno določa, da je država v kapitalizmu vedno že kapitalistična država, pa obstajajo tudi drugi razlogi, zaradi katerih država deluje v skladu z interesi kapitala. Ključni mehanizem, ki »zagotavlja«, da je država v kapitalizmu kljub ločitvi od sfere produkcije kapitalistična država, je mehanizem kapitalistične akumulacije, ki je, kot smo zgoraj pokazali, tesno povezan z rastjo in ki ima ključno vlogo pri reprodukciji celotne kapitalistične družbe. Država je v kapitalizmu odvisna od davkov, ki jih pobere od ustreznega vzpostavljanja menjalnih odnosov na trgu. Torej, ugodni ekonomski kazalci in gospodarska rast, na katerih temelji kapitalistična akumulacija, so temelj za »preživetje« države (Jessop, 2002; Rutar, 2016; Block, 1987), saj je država »po mehanizmih *davčnega sistema* odvisna od obsega zasebne akumulacije [in posledično rasti, op. a.]« (Offe in Ronge, 1985: 60).

Drugič, vsaka javna oblast, izvoljena skladno z načeli liberalno-demokratskih procedur ali ne, tvega izgubo te pozicije, če ne ustvari ugodnih razmer na trgih, da pride do vzpostavljanja menjalnih odnosov med delom in kapitalom (Block, 1987; Rutar, 2016), ter posledično do kapitalistične akumulacije in rasti, saj se tako še bolj zaostri razredni konflikt in v ospredje pride vprašanje redistribucije. Zato bo vsakokratna javna oblast, »demokratsko« izvoljena ali ne, poskušala ustvariti čim ugodnejše razmere za to, da pride do novih možnosti za rast, ki pa je vezana predvsem na obseg kapitalistične akumulacije in zasebnih investicij, ki so sicer vedno dodobra podprte z javnofinančnimi sredstvi in/ali različnimi olajšavami in ki v največji meri zagotavljajo nove zaposlitve in tudi tvorijo, prek mehanizma in odvisnosti kapitalistične države od rasti in reprodukcije akumulacije kapitala, temelj za delovanje države. V kontekstu slabih ekonomskih kazalcev in recesije, ki spremenijo pogoje kapitalistične akumulacije in zaostrijo razredni konflikt, vsaka javna oblast tvega, da pride do nezadovoljstva med prebivalstvom, kar lahko vodi v zamenjavo oblasti (Rutar, 2016; Block, 1987).

Torej, če je država v kapitalizmu zaradi strukturnih mehanizmov kapitalistična država, potem se tudi zastavlja vprašanje, kaj se zgodi s kapitalistično državo, ko poskuša v kapitalističnem gospodarstvu implementirati ukrepe in politike (*policy*), ki odražajo logiko odrasti? Takšna država in tudi vsaka javna oblast v

kapitalizmu si dejansko odžaga vejo, na kateri sedi, saj je strukturno odvisna od obsega kapitalistične akumulacije in rasti. Ob tem pa tudi vsaka javna oblast tvega politično nestabilnost zaradi potencialnega zaostrovanja razrednega konflikta. Zato je iluzorno pričakovati, da lahko država v kapitalizmu implementira politike (*policy*), ki temeljijo na konceptu in strategiji odrasti, saj je naloga države in tudi vsakokratne javne oblasti v kapitalizmu ustvarjanje in ohranjanje razmer za reprodukcijo celotne kapitalistične družbe in sistema (Offe, 1985; Hirsch, 2014). Kapitalistična država tako ni orodje vladajočega razreda, temveč je lahko relativno avtonomna, vendar le do neke meje, ta pa izhaja iz »odvisnosti uspešnosti kapitalistične akumulacije« (Panitch in Gindin, 2013: 4), ki tvori tudi temelj za rast, na kateri temelji celotna kapitalistična ekonomija in od katere je strukturno odvisna tudi kapitalistična država.³

Ker sta torej kapitalistična država in tudi stabilnost kapitalističnega sistema odvisni od reprodukcije akumulacije in nenehne rasti, je jasno, da odrast v tem kontekstu pomeni tudi radikalno drugačno zasnovano politiko, saj zareže v same temelje kapitalistične države. V kontekstu negacije kapitalizma in tudi kapitalistične politične skupnosti moramo gledati na odrast kot na koncept, ki s tem, ko odpravlja kapitalistične lastninske odnose, odpravlja tudi formalnopravno ločitev med sfero produkcije in politike, ki je tako značilna za kapitalizem, pri čemer gre za repolitizacijo ekonomije, za repolitizacijo produkcije materialnih življenjskih razmer, ki jih ne uravnava več »anonimnost« in omnipotentnost tržnih sil in mehanizmov, temveč izhaja iz potreb skupnosti in sožitja z naravo.⁴ Zato moramo razmišljati hkrati o koncu rasti in o tem, »kako bi lahko življenje izgledalo po kapitalizmu« (Skidelsky in Skidelsky, 2012: 6). Odrast namreč predvideva »zamišljanje in oblikovanje drugačne družbe – družbe, ki se zmore prepričati, da ima dovolj in da ji ni treba več akumulirati« (Kallis, Demaria in D'Alisa, 2015). Če ne želimo, da odrast postane enaka kapitalističnemu barbarstvu, je pomembno, da »dekoloniziramo svoje pojmovne svetove in izstopimo iz odvisnosti od Rasti, tako na psihološki kot kulturni, institucionalni, gospodarski ali socialni ravni« (Liegey in dr., 2015: 27). Tako torej odrast tudi predvideva drugačno politično organiziranje družbe, zato jo je treba razumeti tudi v kontekstu potrebe po politični rekonpoziciji, saj radikalna družbena in ekonomska sprememba, ki jo prinaša, implicira tudi radikalno politično rekonpozicijo.

³ V tem kontekstu še kako drži Engelsov zapis, da je »[m]oderna država, bodi njena oblika kakršna koli, [je] bistveno kapitalistični stroj, država kapitalistov, idealni skupni kapitalist [*der ideelle Gesamtkapitalist*]« (Engels, 1968: 628), saj skrbi za reprodukcijo kapitalizma v celoti.

⁴ Jasno, pri odrasti ne gre samo za »manj«, temveč tudi za »drugačno« produkcijo in drugačno usmerjenost družbe (Kothari, Demaria in Acosta, 2014: 369).

Odrast, emancipacija in procesi demokratizacije

Do zdaj smo razložili, zakaj odrast ni kompatibilna s kapitalizmom in kapitalistično produkcijo. Vendar odrast nikakor in »predvsem ni negativna rast« (Latouche, 2009: 76), temveč vsebuje radikalne politične, demokratične in emancipatorne elemente, saj radikalni prelom z rastjo, kapitalizmom in kapitalistično akumulacijo logično pripelje do predruženja odnosov v družbi oziroma do repolitizacije odnosov v sferi produkcije in repolitizacije življenja v celoti.

Odrast je namreč mogoča le, če pride do radikalne repolitizacije življenja in tudi odnosov moči, ki so v obstoječi neoliberalni kapitalistični formaciji depolitizirani in naturalizirani. Mogoče si lahko na tem mestu zaradi konceptualne jasnosti pomagamo z Rancièrjevo politično dimenzijo štetja. Policija je po Rancièrju pravzaprav vezana na ohranjanje obstoječih odnosov moči, medtem ko je politika vezana na emancipacijo in procese demokratizacije in vštevanja izključenih.⁵ Tako politika in repolitizacija po svojem bistvu pomenita odpiranje prostora za reartikulacijo želja in stremeljenj izključenih in neslišanih, s tem pa pravzaprav pozivata k predruženju obstoječega simbolnega okvira: »Polarizacija je torej vezana na vključevanje praks, ki ležijo onkraj simbolnega reda obstoječe postdemokratične ureditve /.../.« (Swyngedouw, 2014) Prav projekt odrasti pa postavlja v ospredje ideje in tematike, ki so onkraj hegemonске pozicije rasti, razvoja in obstoječe simbolne in politično-praktične ureditve, ter s tem odpira prostor za tiste, ki so zaradi kapitalistične akumulacije, rasti in razvoja izključeni in nevidni.

Projekt odrasti v okvirih repolitizacije zaznamujeta, jasno, še dva dodatna procesa: procesa emancipacije in demokratizacije, kajti poudariti je treba, da sta politika in repolitizacija vezani na »proces enakosti« (Rancière, 2005: 45). Rancière priznava, da politika ne obstaja vedno oz. »politike je malo in je redka« in le z uresničitvijo predpostavke enakosti – tj. ko delujemo kot subjekti, ki nimajo pravic, ki jih imajo, in imajo pravice, ki jih nimajo. Tako se je pomembno tudi vprašati, ali je v družbi, ki jo uokvirjajo in vse strukturne, ekonomske in politične, procese določajo rast, akumulacija in centralizacija kapitala, sploh še smiselno govoriti o obstoju demokracije (Liegey in dr., 2015: 24). Menimo, da vprašanja odrasti ne moremo obravnavati ločeno od procesov emancipacije in demokratizacije: »Odrast in egalitarna demokratizacija sta dejansko, nujno, povezani.« (Swyngedouw, 2015) Proces emancipacije in demokratizacije v kontekstu repolitizacije življenja gredo onkraj formalnopравnih omejitev liberalne demokracije kapitalistične formacije. Gre za repolitizacijo življenja, ki je mogoča šele, ko rast ni več ne politični ne ekonomski imperativ, torej šele onkraj kapitalizma.

⁵ Rancière razmeji *la politique* in *la police*. Kar normalno razumemo, preiskujemo in proučujemo kot politiko (*la politique*), so prej zelo problematični sistemi distribucije in legitimacije, ki jo imenuje policija (*la police*).

Tako je odrast povezana z radikalno demokracijo, ki je tesno povezana z repolitizacijo in procesi humanizacije. Takšna demokracija pa ni (le) procedura, temveč praksa demokracije, ki, če rečemo z Rancièrjem, ni politični režim, hkrati pa tudi ni specifična politična/institucionalna forma (glej Rancière, 2014: 97). V tem je tudi »škandal demokracije«, ki tako ni več vezana na kapitalistične in evropocentrične predstave o rasti in razvoju, ki uokvirjajo liberalno demokracijo, temveč se z repolitizacijo, ki jo implicira odrast, hkrati tudi opuščajo predstava o *homo oeconomicusu* in ideji o *ethnosu*, ki določa pripadnost skupnosti, ter graditvi *demosa*, saj demokracija kot praksa »ne vključuje kakršnihkoli *apriornih* upravičevanj ustreznosti za politično življenje« (Vodovnik, 2017: 52).

Odrast je torej vezana na repolitizacijo in na politiko ter na procese emancipacije in demokratizacije. Brez repolitizacije življenja, v specifičnem primeru v kontekstu projekta odrasti, demokratizacija in emancipacija nista mogoči. Odrast torej implicira radikalno politično rekonpozicijo in rekonstitucijo družbe, saj nikakor ne ostaja ujeta v ekonomski imaginarij, temveč pomeni radikalno predrugačenje vseh odnosov v družbi. Radikalnost tovrstnega procesa je v tem, da ne pušča prostora za razlikovanje po rojstvu, bogastvu in znanju, saj je politika kot praksa demokracije stvar deklasifikacije reda, politične subjektivizacije in nenehnega preštevanja politične skupnosti, ki je »vedno več in manj, kot je«. Politika kot praksa demokracije se pojavi le z uresničitvijo predpostavke intrinzične enakosti, da delujemo kot subjekti, ki nimajo pravic, ki jih imajo, in imajo pravice, ki jih nimajo. Še več, odrast v svojem bistvu nakazuje na nov začetek oz. *pachakuti* – prelom časa oz. prostora. Kratka paranteza – to je nekaj, kar tudi sicer spremlja pravo revolucionarno dogajanje. Walter Benjamin in Herbert Marcuse (2005: 78) v svojih refleksijah pariške komune poudarjata, da je bilo eno prvih dejanj v okviru vstaje uničevanje ur na stolpih cerkva, pročelij palač in drugih zgradb Pariza. S tem so komunardi (ne)zavedajoč izrazili potrebo po resetiranju oz. prelomu s prevladujočim časovnim kontinuumom; sporočali so, da se mora začeti kvalitativno nov čas, da se mora stara družba prelomiti, da bi lahko nastala nova.

Buen vivir: onkraj kapitalizma in projekta moderne

Zgoraj smo odrast umestili v širši kontekst procesov repolitizacije, demokratizacije in emancipacije. Vendar pa je odrast, v tem najbolj radikalnem pomenu, mogoča le, če pride do drugačnega razumevanja odnosov med ljudmi ter odnosa med človekom in naravo, kar odrast in radikalno politično rekonpozicijo pravzaprav šele omogoča. Eden takšnih konceptov oziroma »modalitet« odrasti, ki hkrati pomeni tudi geografsko in časovno specifično kritiko moderne, kapitalizma, rasti in razvoja, je latinskoameriški koncept *buen vivir* (dobro živeti/živeti dobro), ki s svojo radikalnostjo in normativnostjo ter izhajajoč iz neevropocentričnega in

neantropocentričnega epistemičnega okvira pomeni korak naprej, tako na teoretski kot tudi na praktični ravni, k procesom emancipacije in demokratizacije družbe ter kliče po politični rekonpoziciji onkraj kapitalističnega imperativa rasti in akumulacije.

Koncept *buen vivir* nastane ob koncu 20. stoletja v Latinski Ameriki v povezavi s prepraševanjem in zavračanjem rasti in razvoja kot temeljnega smisla življenja. Vzpon koncepta *buen vivir* moramo razumeti kot reakcijo na neoliberalizacijo Latinske Amerike ob koncu 20. stoletja, ko se gonja za rastjo samo še dodatno zaostri, kar v začetku 21. stoletja proizvede množična leva progresivna gibanja (Altmann, 2012; Gudynas, 2011: 442). Poleg tega je treba vzpon koncepta *buen vivir* umestiti tudi v kontekst staroselskih gibanj,⁶ sovpadanja teh gibanj s protihegemonskimi gibanji drugod po svetu in s splošnim razočaranjem z evropocentričnim konceptom razvoja, ki je vezan na idejo rasti in razvoja⁷ (glej Vanhulst in Beling, 2014: 56). Tako je *buen vivir* pravzaprav »predlog, ki je odprt in ki je v fazi konstrukcije« (Kothari, Demaria in Acosta, 2014: 367), oziroma je »koncept v gradnji«, ki nastaja na dveh ravneh – v akademskih krogih in v množici družbenih gibanj (Gudynas in Acosta, 2011: 76), ki so stična točka različnih pogledov in pobud, kritičnih do evropocentričnega koncepta rasti in razvoja (glej Gudynas, 2011: 447). Treba je opozoriti, da koncepta *buen vivir* vseeno ne smemo razumeti kot singularni koncept, saj je mogoče identificirati množico vizij in artikulacij *buen vivir* v različnih lokalnih kontekstih (od kečujskega *sumak kawsay* do ajmarskega *suma qamaña*). Kljub temu pa kaže biocentričnost oz. kar ontološko odnosnost *buen vivir* razumeti kot jedro povsem ločene kritike moderne, ki tudi s svojo genealogijo opozarja na »drugo stran modernosti«, tj. na modernost/kolonialnost.

Buen vivir je »politično orientirana platforma« (Gudynas, 2011: 447) in tudi »holistični koncept«, ki povezuje različne vidike življenja: drugačna etika, odnos do narave in do ljudi, človeške vrednote, vizija prihodnosti, duhovni vidiki življenja ipd. *Buen vivir* koncipira življenje »v harmoniji z naravo (kot del nje same), kulturno različnost in plurikulturalizem, sobivanje v skupnostih in med njimi, neločljivost življenjskih elementov (materialnih, družbenih, spiritualnih), nasprotovanje konceptu perpetuirane akumulacije, vrnitev k uporabnim vrednostim in korak onkraj koncepta vrednosti« (Kothari, Demaria in Acosta, 2014: 367–368).

Walter Mignolo in Catherine Walsh (2017) soglašata, da je *buen vivir* treba razumeti v vsej kompleksnosti, saj koncept preprašuje in zavrača predhodne modele in prakse države, modernistične vizije razvoja in tudi povsem aktualne neoliberalne politike, osredinjene na individualno blaginjo in porabo. Koncept *buen vivir*

⁶ *Buen vivir* je »osrednja kategorija življenjske filozofije staroselskih družb« (Kothari, Demaria in Acosta, 2014: 367).

⁷ Vsekakor pa je treba opozoriti, da pod pritiskom neoliberalnega kapitalizma prihaja do tega, da se udejanjanje koncepta *buen vivir* v Ekvadorju in Boliviji nekoliko približuje »neoeekstraktivističnim ekonomskim agendam« (Vanhulst in Beling, 2014: 60).

je tako vezan na specifično normativnost in tudi na specifične vrednote, ki so v nasprotju s poblagovljenjem in rastjo (Gudynas, 2011: 445). Pri konceptu *buen vivir* gre za »širok koncept blaginje in kohabitacijo z drugimi in naravo. V tem pogledu je koncept pluralen, saj obstaja veliko različnih interpretacij, ki so odvisne od kulturne, zgodovinske in ekološke lokacije« (Gudynas, 2011: 441). *Buen vivir* lahko opredelimo kot »možnost za graditev drugačne družbe, ki se ohranja v sožitju človeških bitij v njihovi diverziteti in v harmoniji z naravo, temelječ na priznavanju različnih kulturnih vrednost, ki obstajajo v vsaki državi in po vsem svetu« (Gudynas in Acosta, 2011: 103). Ključno pa je, da *buen vivir* v samem jedru pomeni negacijo dualizma družba-narava, kajti narava je razumljena kot »del družbenega sveta, hkrati pa bi se politične skupnosti lahko razširile v določenih primerih tudi na neljudi« (Gudynas, 2011: 445).

Bistveno je, da se naravi pripoznavajo notranje vrednote, ki prelomijo z antropocentrično držo. S tem se tudi deinstrumentalizira narava (Gudynas, 2015). Drugačno razumevanje narave in specifično odnosa med človekom in naravo je seveda mogoče samo kot radikalno nasprotovanje obstoječi paradigmi in obstoječim odnosom moči. Ti procesi jasno sovpadajo s procesi demokratizacije in emancipacije, saj v samo središče postavljajo človeka in naravo in ne rasti, kapitalistične akumulacije in mantr o razvoju. Rolando Vázquez (2012) ugotavlja, da je ravno odnosnost v samem bistvu sicer pluralnih artikulacij *buen vivir*, ki ne omogočajo le dekolonialnega mišljenja, temveč tudi alternativne politične rešitve. Tukaj ne gre samo za rancièrovsko politično (pre)štetje, temveč za zamišljanje povsem novih oblik političnega članstva in skupnosti, ki presegajo dihotomično logiko vključenosti/izključenosti, pravic/dolžnosti, večinskega/manjšinskega, individualnega/kolektivnega. Tako bolivijska sociologinja Silvia Rivera Cusicanqui (2012) v razpravi o dekolonialnih praksah in diskurzih vrača ajmarski koncept *ch'ixi* – da nekaj hkrati je in ni, in zato vključuje tretje stanje –, kar kliče k pripoznavanju vzporednega sobivanja razlik in možnosti/nujnosti normativnega pluralizma.

Izhajajoč iz zapsanega lahko razlikujemo med tremi načini uporabe koncepta *buen vivir*, ki pa se seveda močno prepletajo. Prva je generična raba, ki se nanaša na kritiko različnih hegemonskih oblik razvoja. Druga je restriktivna raba koncepta, ki ustreza rabi pojma *buen vivir* v kontekstu kritike kapitalizma, ki tudi eksplicitno poudarja potrebo po drugačnem, nekapitalističnem razvoju. Tretja raba pa je substantivna, ki se nanaša na širšo in tudi radikalno kritiko vseh oblik razvoja, usmerjajoč se na sama njihova izhodišča. *Buen vivir* se najbolj približa pojmu odrasti prav v kontekstu te substantivne rabe (glej Gudynas, 2015).

Buen vivir v kontekstu substantivne rabe pomeni »alternativo razvoju« (Escobar, 2012: xxv–xxvi), saj zavrača rast, prav tako pa izhajajoč iz radikalne repolitizacije in redefinicije odnosov v družbi in z vključevanjem izključenih ter s specifično normativnostjo odpira prostor za procese emancipacije in demokratizacije. Tako *buen vivir* v kontekstu odrasti pomeni radikalno repolitizacijo življenja, saj izhaja iz etičnih in normativnih okvirov, ki v središče ne postavljajo rasti in razvoja, temveč

človeka in naravo. Pri konceptu *buen vivir* gre za heterogenost, ki jo odražata tako kritičnost do kapitalizma kot tudi popolnoma drugačna normativnost. *Buen vivir* pravzaprav ne ponuja le alternative razvoju, temveč tudi evropocentričnim alternativam razvoju (Gudynas, 2011: 445).

Buen vivir je »večplastni politični proces« (Gudynas, 2011: 444), ki je, lahko bi rekli s Heglom in Marxom, negacija negacije – gre za negacijo pozicije, ki celoten smoter življenja omejuje na zasledovanje abstraktnega in nikoli uresničenega razvoja, ki je vezan na rast in na kapitalistično izkoriščanje ter akumulacijo, in ki negira humanizacijo, emancipacijo in demokratizacijo družbe. Zavračanje rasti, na kateri temelji (kapitalistično) razumevanje razvoja, odpira prostor za drugačne politične imaginarije, ki poskušajo bolj ali manj radikalno redefinirati odnose v družbi. *Buen vivir* je prelom ne samo s kapitalističnim projektom, temveč tudi s projektom moderne. Odrast kot radikalni projekt repolitizacije življenja, ki je tesno prepleten s procesi demokratizacije in emancipacije, pa je seveda mogoča samo, če naslovi in problematizira tako kapitalizem, produktivizem in rast, kot tudi odnose v družbi, med ljudmi ter odnos med družbo in naravo. Koncept *buen vivir* v odnosu do odrasti odpira prostor za drugačno politično, družbeno in ekonomsko imaginacijo, saj izhaja iz neevropocentričnega in neantropocentričnega epistemičnega okvira ter iz normativnih predpostavk, ki dopuščajo drugačne etike in drugačne prakse, brez težnje, da postanejo hegemonске. V kontekstu širše politične, družbene in ekonomske spremembe je projekt odrasti zavezan humanizaciji, ki kliče po politični rekompoziciji, drugačnem razumevanju državljanstva in drugačni politiki, onkraj omejitev kapitalizma in političnega imaginarija, ki je vezan na projekt moderne.

Politična rekompozicija in alternativne oblike normativnosti

Boaventura de Sousa Santos (2014) opozarja, da so teoretske razprave z globalnega juga, še posebej iz latinskoameriškega geografskega in epistemičnega prostora, v akademskem prostoru praviloma neprepoznane. Razloge je treba iskati v epistemološki ignoranci oziroma kar v *epistemicidu*, ki reproducira *status quo* in hkrati zavrača, diskreditira in trivializira vse argumente in rešitve, ki niso v skladu s hegemonsko idejo resnice, objektivnosti, učinkovitosti in racionalnosti.⁸ Tako so

⁸ Z referiranjem na Santosa pri kontekstualizaciji *buen vivir* seveda tvegamo ugovore o nezmožnosti razumevanja Latinske Amerike, njenih bojev in konceptov z nekritičnim prehajanjem med različnimi kozmovizijami in branjem le-teh od zunaj. A kot pravi kolektivni glas zapatističnih skupnosti z jugovzhoda Chiapasa, danes ne potrebujemo kalejdoskopov, ki bi nam risali ozaljšano – teoretsko ali ideološko čisto – sliko, temveč potrebujemo nove mikroskope, teleskope in obrnjene periskope, ki nam lahko ponudijo bolj luciden vpogled v vse kompleksnosti prefiguriranja političnih alternativ oz. spreminjanja političnih razmerij. Zato mora »kritična misel v boju proti kapitalistični hidri« rekuiperirati »druge geografije«, ki pripomorejo k razumevanju neoliberalne reteritorializacije in hkratnega povezovanja – na prvi pogled – prostorsko in drugače ločenih bojev.

tudi politične alternative in inovacije *buen vivir* optični izziv, saj za njihovo celostno razumevanje nista dovolj le konceptualna jasnost in teoretska natančnost, temveč je potrebna tudi širša epistemološka transformacija, ki je po Santosu predpogoj sleherne družbene pravičnosti. Po analogiji s Santosovo teorijo je naša rešitev v pristopu, ki transformira neobstoječe v obstoječe, nemogoče v mogoče, nevidno v vidno, nerelevantno v relevantno. Razkriva naj torej družbene in politične rešitve, pobude in koncepte, ki jih je dominantna politična oziroma epistemološka pozicija zatrla, kooptirala ali trivializirala, saj je po Santosu (2004: 238) »tisto, kar ne obstaja, dejansko aktivno proizvedeno kot neobstoječe, torej kot nekredibilna alternativa obstoječemu«.

Za našo razpravo je to opozorilo relevantno v luči razumevanja procesa politične rekonpozicije, ki je v samem bistvu *buen vivir* in ki novo politično članstvo trga iz koordinat zahodne moderne – tj. iz konceptov suverenosti, države, univerzalnega državljanstva, pravne države. Državljanstvo je danes morda najpomembnejše mesto kontestacije okoli identitete in prepoznavanja (skupinskih) razlik, ki jih dosedanjim modelom državljanstva (tudi multikulturalizma) ni uspelo razrešiti. Očitno je, da projekt (liberalnega) multikulturalizma v svoji hegemonski različici ni uspel, vendar lahko v nasprotju s konservativnimi in nacionalističnimi ugovori njegovo neustreznost v kontekstu *buen vivir* vidimo predvsem v tem, da:

- je neustrezen okvir političnega članstva, saj državljanstvo še vedno umešča v okvir (nacionalne) države, pri tem pa vključevanje drugih in drugačnih pomeni njihovo hkratno izključevanje oziroma podrejanje;
- gre za evropocentričen pristop k rekonfiguraciji enakosti-različnosti, ki zahodnjaškega univerzalizma ne prepozna kot še en partikularizem v vrsti vseh drugih;
- gre za izraz kulturne logike globalnega kapitalizma;
- s poudarjanjem apolitičnosti zakriva problem asimetrije politične moči, neenakosti, izkoriščanja in izključevanja v družbi, s poudarjanjem tolerance, ki ne predvideva aktivne participacije in sodelovanja z drugimi, pa vodi do tega, kar bi Marcuse imenoval »represivna toleranca«;
- kategorialni aparat multikulturalizma pomeni nevarnost reprodukcije neenakosti in izključevanja, ki naj bi ju multikulturalizem sicer presegal, še zlasti tedaj, ko gre za povsem nereflektirano uporabo hegemonskih konceptov in kategorij (na primer kultura, demokracija, svoboda).⁹

Tako politična rekonpozicija, ki jo zahteva *buen vivir*, zavrača idejo multikulturnega državljanstva, pa tudi idejo univerzalnega državljanstva, saj zadnje vodi v homogenizacijo in uniformnost politične skupnosti, ne pa tudi v pravičnost in vključenost njenih članov. Zagotovo je univerzalno državljanstvo s širitvijo nosilcev

⁹ Za več o kritiki multikulturalizma – kot političnega projekta in opisa družbene realnosti – glej Santos, Nunes in Meneses (2008: xxiii–xxiv) in Rivera Cusicanqui (2012).

političnih pravic in dolžnosti na neki točki pomenilo pomemben napredek. Proces poenostavljenega vpisovanja političnih subjektov na področje političnega pa je vseeno treba razumeti v njegovem zgodovinskem kontekstu, saj nam razkrije, da ni stekel zgolj zaradi opolnomočenja političnih subjektov, temveč tudi in predvsem zaradi skrbi o usodi nove politične inovacije – nacionalne države. Tako afirmacija enakosti in univerzalizma ne pomeni nujno emancipacije, saj lahko vodi v izgubo singularnosti. Na drugi strani tudi afirmacija razlik in relativizma ne pomeni nujno emancipacije, saj lahko spet vodi v drugo skrajnost – upravičevanje diskriminacije in izključevanja. Kje je potem sploh rešitev?

Po Santosu, Nunesu in M. P. Meneses (2008) se bo »novo državljanstvo« oblikovalo na novem presečišču enakosti in različnosti oz. z metapravico enake različnosti (prim. Panikkar, 1999). Gre za *détournement* perspektive, saj hegemonški položaj, iz katerega smo prej določali odnos med enakostjo in različnostjo, nadomešča množico perspektiv in »dialoški dialog« med njimi. Pri tem sledi spoznanju, da *topoi* oziroma mesta (samo)razumevanja v določeni kulturi in tradiciji ne morejo biti razumljena z orodjem in kategorijami drugih *topoi*, ampak mora priti do medsebojnega prehajanja med *topoi*. Na podlagi gibanja med *topoi* (*diatopoi*) oziroma diatopične hermenevtike Santos (2008: 28) identificira metapravico enake različnosti, ki se v praksi manifestira v legalnem pluralizmu in posledično v pripoznavanju alternativnih oblik normativnosti. Temelji na dveh temeljnih aksiomih, ki odnos enakost *versus* razlika transcendira v odnos enakost *et* razlika, saj, prvič, poudarja enakost, ko bi razlike vodile v diskriminacijo in inferiornost; in, drugič, poudarja razlike, ko bi enakost vodila v izgubo singularnosti. Razlike, ki bi ostale po odpravi neenakosti in hierarhije, tako postanejo pomembna denunciacija razlik, ki jih *status quo* zahteva in potrebuje, da predvsem ne bi izginil.

Vendar rekonfiguracija odnosa enakost–različnost ni edina novost »novega državljanstva«. Pomembno je tudi rahljanje vezi med pravicami in dolžnostmi oziroma razumevanje državljanstva onkraj te mehanske vezi. Čeprav je v tradicionalnih teorijah državljanstva mogoče zaslediti različno razumevanje te vezi – preponderanca dolžnosti v primeru republikanske tradicije oziroma pravic v primeru liberalne tradicije – je vez med pravicami in dolžnostmi vseeno vzpostavljena in percipirana povsem mehansko. Državljanstvo kot poseben status tako ni mogoče brez prevzemanja dolžnosti. Čeprav se zdi takšno razumevanje državljanstva povsem logično, je problematično z več vidikov. Z aktualnimi procesi ekonomske globalizacije je bila nacionalna država prisiljena redefinirati svoj položaj in namen, s čimer se je bistveno spremenil tudi prostor politične participacije. Če državljanstvo res razumemo kot vez med državo in državljani, katere vsebina so pravice in dolžnosti, potem se s spremembami politične topografije spreminja tudi vsebina te vezi. Ker lahko državljanstvo pridobijo zgolj subjekti, ki so sposobni prevzeti tudi dolžnosti, tradicionalno državljanstvo ne zajame subjektov, ki dolžnosti niso sposobni prevzeti. Logika recipročnosti tako onemogoča, da bi polnopravni člani politične skupnosti postali *inter alia* otroci, prihodnje generacije, narava in

nečloveške živali. Prav tako identifikacija posameznika kot subjekta s pravicami in dolžnostmi ne omogoča priznavanja skupinskih pravic in skupinske identitete, kar nadaljuje izključevanje številnih (staroselskih) skupnosti, ki v politično skupnost ne želijo vstopiti brez svoje (kolektivne) identitete in pravic. Prav v tem pa gre iskati dodatno relevantnost ideje in prakse plurinacionalizma, ki se je – ob vseh paradoksih njene realizacije skozi obliko države – že uveljavila v Boliviji, v številnih drugih državah pa pridobiva na veljavi in nakazuje na političnost/večdimenzionalnost razprav o odrasti.

Sklep: Odrast in repolitizacija življenja onkraj kapitalizma in rasti

V članku smo izhajali iz teze, da je odrast mogoča le v okviru radikalne politične rekonstrukcije družbe, ki zareže v strukturno ločitev ekonomije od politike, ki je posledica specifičnih, na izkoriščanju temelječih odnosov v sferi produkcije, skozi katero nastajajo blaga za trg. Poleg tega pa potrebujemo razumevanje, da je odrast v resnici mogoča šele v okviru radikalne politične reimaginacije. Namreč, odrast v kapitalistični družbi rasti ni mogoča, saj »ni nič hujšega, kot je družba rasti brez rasti« (Latouche, 2012: 76). Odprava produkcije blag za trg, to je odprava kapitalističnih odnosov v sferi produkcije, ki poganjajo to sistemsko potrebo rasti, je temelj za repolitizacijo in demokratizacijo vseh sfer življenja. Tako je jasno, da odrast teži k odpravljanju »vseprisotnosti tržnih odnosov v družbi« (Kothari, Demaria in Acosta, 2014: 369). Odrast tako pomeni spodbijanje »nadvlade [kapitalistične] ekonomije nad preostankom življenja – v teoriji in praksi, predvsem pa v svojih glavah. To bo zagotovo povzročilo *Aufhebung* /.../ zasebne lastnine, produkcijskih sredstev in neomejene akumulacije kapitala« (Latouche, 2009: 74).

Projekt odrasti je v samem temelju vezan na procese demokratizacije, emancipacije in repolitizacije družbe in življenja. Ker je kapitalizem, tako strukturno kot tudi ekonomsko in politično, vezan na rast, je projekt odrasti vezan na odpravljanje kapitalizma in kapitalističnih odnosov izkoriščanja, kar tudi pomeni, da je v samem jedru projekta odrasti predružačenje lastninskih odnosov, hkrati pa implicira radikalni premislek tudi o projektu moderne in razsvetljenstva ter premislek o ontoloških in epistemoloških izhodiščih družbe odrasti. Projekt odrasti torej kliče tudi po politični rekonstrukciji, ki bo drugačna in bolj demokratična, kot je formalnoppravna liberalna demokracija kapitalistične formacije.

Vsekakor pa je pomembno, da odrast kliče po dekolonizaciji javne razprave od »ekonomizma in po odpravi ekonomske rasti kot družbenega cilja« (Kothari, Demaria in Acosta, 2014: 369). Zato je dialog med idejo odrasti in konceptom *buen vivir* nujen, saj je kljub pomembnim razlikam oz. specifikam *buen vivir* mogoče govoriti o idejnih in političnih sopotnikih (Escobar, 2018; Garcia, 2012). *Buen vivir* s svojo specifično etiko in normativnostjo odpira prostor za procese demokratizacije

in prakso demokracije, za emancipacijo ter za repolitizacijo življenja, predvsem pa za odpravo izkoriščanja, izključevanja in procesov vštevanja v demokratično politično skupnost. Političnost in demokratičnost *buen vivira* je ravno v tem, da izhajajoč iz druge in drugačne epistemične logike in z (re)afirmacijo metapravice »enake različnosti« omogoča avtonomijo v določanju lastnih življenjskih razmer, onkraj kapitalističnih imperativov akumulacije in rasti.

Literatura

- ALTMANN, PHILIPP (2012): Good Life As a Social Movement Proposal for Natural Resource Use: The Indigenous Movement in Ecuador. *Consilience: The Journal of Sustainable Development* 10(1): 59–71.
- ANDREUCCI, DIEGO IN TERRENCE MCDONOUGH (2015): Capitalism. V *Degrowth: A Vocabulary for a New Era*, G. D'Alisa, F. Demaria in G. Kallis (ur.), 59–63. New York, London: Routledge.
- BECKER, MAXIMILAN IN MATHILDA REINICKE (UR.) (2018): *Anders wachsen! Von der Krise der kapitalistischen Wachstumsgesellschaft und Ansätzen einer Transformation*. München: Oekom Verlag.
- BINSWANGER, MATHIAS (2009): Is There a Growth Imperative in Capitalist Economies? A Circular Flow Perspective. *Journal of Post Keynesian Economics* 31(4): 707–727.
- BLAUWHOF, FREDERIK BEREND (2012): Overcoming Accumulation: Is a Capitalist Steady-State Economy Possible? *Ecological Economics* 84: 254–261.
- BLOCK, FRED L. (1987): *Revising State Theory: Essays in Politics and Postindustrialism*. Philadelphia: Temple University Press.
- BOND, STEVE, ASLI LEBLEBICIOĞLU IN FABIO SCHIANTARELLI (2010): Capital Accumulation and Growth: A New Look at the Empirical Evidence. *Journal of Applied Econometrics* 25: 1073–1099.
- BÜCHS, MILENA IN MAX KOCH (2017): *Postgrowth and Wellbeing: Challenges to Sustainable Welfare*. Palgrave Macmillan.
- DALY, HERMAN E. (1972): In Defense of a Steady-State Economy. *American Journal of Agricultural Economy* 54(5): 945–954.
- DALY, HERMAN E. (1991[1977]): *Steady-State Economics*. Washington, DC: Island Press.
- ENGELS, FRIEDRICH (1968): Razvoj socializma od utopije do znanosti. V *Karl Marx – Friedrich Engels. Izbrana dela v petih zvezkih, IV. zvezek*, B. Zihlerl (ur.), 547–636. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- ESCOBAR, ARTURO (2012): *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*. Princeton: Princeton University Press.
- ESCOBAR, ARTURO (2018): *Designs for the Pluriverse: Radical Interdependence, Autonomy, and the Making of Worlds*. Durham: Duke University Press.
- FOSTER, JOHN BELLAMY (2002): Capitalism and Ecology: The Nature of the Contradiction. *Monthly Review* 54(4): 6–16.

- FOSTER, JOHN BELLAMY (2011): Capitalism and Degrowth: An Impossibility Theorem. *Monthly Review* 62(8). Dostopno na: <https://monthlyreview.org/2011/01/01/capitalism-and-degrowth-an-impossibility-theorem/> (23. april 2018).
- FOSTER, JOHN BELLAMY (2015): Marxism and Ecology: Common Fonts of a Great Transition. *Great Transition Initiative: Toward a Transformative Vision and Praxis*. Dostopno na: <https://www.greattransition.org/publication/marxism-and-ecology> (15. april 2018).
- GARCIA, ERNEST (2012): Degrowth and Buen Vivir (Living Well): A Critical Comparison. V *Enfrentando os limites do crescimento: sustentabilidade, decrescimento e prosperidade*, P. Lèna in E. Pinheiro do Nascimento (ur.), 201–227. Rio de Janeiro: Garamond.
- GORDON, J. MYRON IN JEFFREY S. ROSENTHAL (2003): Capitalism's Growth Imperative. *Cambridge Journal of Economics* 27: 25–48.
- GUDYNAS, EDUARDO (2011): Buen Vivir: Today's tomorrow. *Development* 54(4): 441–447.
- GUDYNAS, EDUARDO (2015): Buen Vivir. V *Degrowth: A Vocabulary for a New Era*, G. D'Alisa, F. Demaria in G. Kallis (ur.), 201–204. New York, London: Routledge.
- GUDYNAS, EDUARDO IN ALBERTO ACOSTA (2011): La renovación de la crítica al desarrollo y el buen vivir como alternativa. *Utopía y Praxis Latinoamericana* 16(53): 71–83.
- HIRSCH, JOACHIM (2014): *Gospodstvo, hegemonija in politične alternative*. Ljubljana: Sophia.
- JESSOP, BOB (2002): *The Future of the Capitalist State*. Cambridge: Polity Press.
- KALLIS, GIORGOS (2011): In Defence of Degrowth. *Ecological Economics* 70: 873–880.
- KALLIS, GIORGIOS, FEDERICO DEMARIA IN GIACOMO D'ALISA, (2015): Introduction: Degrowth. V *Degrowth: A Vocabulary for a New Era*, G. D'Alisa, F. Demaria in G. Kallis (ur.), 1–18. New York, London: Routledge.
- KALLIS, GIORGIOS (2018): *Degrowth*. Newcastle: Agenda Publishing.
- KOTHARI, ASHISH, FEDERICO DEMARIA IN ALBERTO ACOSTA (2014): Buen Vivir, Degrowth and Ecological Swaraj: Alternatives to Sustainable Development and the Green Economy. *Development* (3–4): 362–375.
- LATOUCHE, SERGE (2009): *Farewell to Growth*. Cambridge: Polity Press.
- LATOUCHE, SERGE (2012): Can the Left Escape Economism? *Capitalism, Nature, Socialism* 23(1): 74–78.
- LAWN, PHILIP (2011): Is Steady-State Capitalism Viable? A Review of the Issues and an Answer in the Affirmative. *Annals of New York Academy of Sciences* 1219(1): 1–25.
- MAGDOFF, FRED IN JOHN BELLAMY FOSTER (2011): *What Every Environmentalist Needs to Know about Capitalism. A Citizen's Guide to Capitalism and the Environment*. New York: Monthly Review Press.
- MARCUSE, HERBERT (2005): *The New Left and the 1960s: Collected Papers of Herbert Marcuse – Volume III*. New York: Routledge.
- MARX, KARL (2012): *Kapital: kritika politične ekonomije (I. zvezek)*. Ljubljana: Sophia.
- MEIKSINS-WOOD, ELLEN (2002): *The Origin of Capitalism: A Longer View*. London, New York: Verso.
- MEIKSINS-WOOD, ELLEN (2016): *Democracy against Capitalism*. London, New York: Verso.
- MIGNOLO, WALTER D. IN CATHERINE E. WALSH (2017): *On Decoloniality: Concepts, Analytics, Praxis*. Durham: Duke University Press.

- MURACA, BARBARA (2014): *Gut Leben: Eine Gesellschaft jenseits des Wachstums*. Berlin: Verlag Klaus Wagenbach.
- OFFE, CLAUS (1985): Razredna vladavina in politični sistem. K selektivnosti političnih institucij. V *Claus Offe: Družbena moč in politična oblast: protislovja kapitalistične demokracije – razprave o politični sociologiji poznega kapitalizma*, M. Maček (ur.), 30–58. Ljubljana: Delavska enotnost.
- OFFE, CLAUS IN VOLKER RONGE (1985): Teze za utemeljitev koncepta »kapitalistične države« in za materialistično raziskovanje politike. V *Družbena moč in politična oblast: protislovja kapitalistične demokracije – razprave o politični sociologiji poznega kapitalizma*, M. Maček (ur.), 59–71. Ljubljana: Delavska enotnost.
- PANIKKAR, RAIMON (1999): *The Intrareligious Dialogue*. Mahwah, NJ: Paulist Press.
- PAŠUKANIS, EVGENIJ B. (2014): *Splošna teorija prava in marksizem*. Ljubljana: Sophia.
- RANCIÈRE, JACQUES (2005): *Nerazumevanje: Politika in filozofija*. Ljubljana: Založba ZRC.
- RANCIÈRE, JACQUES (2014): *Hatred of Democracy*. London: Verso.
- RIVERA CUSICANQUI, SILVIA (2012): *Ch'ixinakax utxiwa: A Reflection on the Practices and Discourses of Decolonization*. *The South Atlantic Quarterly* 111(1): 95–109.
- RUTAR, TIBOR (2016): *Sodobni zagovor historičnega materializma. Sociologija, zgodovina, filozofija*. Ljubljana: Sophia.
- SANTOS, BOAVENTURA DE SOUSA (UR.) (2008): *Another Knowledge Is Possible: Beyond Northern Epistemologies*. New York, NY: Verso.
- SANTOS, BOAVENTURA DE SOUSA (2014): *Epistemologies of the South: Justice against Epistemicide*. Boulder, CO: Paradigm Publishers.
- SANTOS, BOAVENTURA DE SOUSA, JOÃO ARRISCADI NUNES IN MARIA PAULA MENESES (2008): Opening Up the Canon of Knowledge and Recognition of Difference. V *Another Knowledge Is Possible: Beyond Northern Epistemologies*, B. de Sousa Santos (ur.), xix–lxii. New York, NY: Verso.
- SMITH, RICHARD (2010): Beyond Growth or Beyond Capitalism? *Real-World Economics Review* 53: 28–42.
- SWEETZ, PAUL M. (1997): More (or Less) on Globalization. *Monthly Review* 49(4). Dostopno na: <https://monthlyreview.org/1997/09/01/more-or-less-on-globalization/> (23. april 2018).
- SWYNGEDOUW, ERIK (2015): Depolitization ('the political'). V *Degrowth: A Vocabulary for a New Era*, G. D'Alisa, F. Demaria in G. Kallis, (ur.), 90–93. New York, London: Routledge.
- THERBORN, GORAN (1978): *What Does the Ruling Class do When it Rules?: State Apparatuses and State Power under Feudalism, Capitalism and Socialism*. London: NLB.
- VANHULST, JULIEN IN ADRIAN E. BELING (2011): Buen Vivir: Emergent Discourses within or beyond Sustainable Development? *Ecological Economics* 101: 54–63.
- VÁZQUEZ ROLANDO (2012): Towards a Decolonial Critique of Modernity: *Buen Vivir, Relationality and the Task of Listening*. V *Capital, Poverty, Development: Denktraditionen im Dialog, Vol 33*, R. Fornet-Betancourt (ur.), 241–252. Aachen: Wissenschaftsverlag Mainz.
- VODOVNIK, ŽIGA (2017): Lost in Translation: The Original Meaning of Democracy. *Teorija in praksa* 51(1): 38–54.